

Erbovní listiny českých cechů jagellonského věku¹

Matěj Kaftan

Úvod

Panovnická reprezentace, zvláště v období konce středověku a počátku raného novověku, má řadu podob. Některé její aspekty mohou být zvláště nečekané. Například vztah panovnické a řemeslnické sebeprezentace. Takovéto, poněkud nečekané spojení symbolů, které reprezentují řemesla sdružená v cechovních organizacích a osobu krále, můžeme nalézt od konce 15. století na praporech, pečetích a listinách, kde se zřejmě poprvé začíná objevovat panovnický monogram. Tento příspěvek navazuje na starší diskusi, která se věnovala symbolu vladislavského *W*, využívány jsou do této doby opomíjené prameny, které jsou bytostně spojeny s cechovními organizacemi a panovnickou kanceláří, královská privilegia pro cechy královských měst v Čechách. Cílem této studie je představit dosud nevyužité prameny obsahující panovnické monogramy, analyzovat způsob jejich udílení a nabídnout novou interpretaci královské politiky Vladislava II.²

Cechovní artikule, listiny a pečetní typáře jsou bezpochyby cennými prameny. Problém, a to i ve srovnáním s jinými druhy pramenů městské provenience, je v jejich výjimečné torzovitosti dochování. Na rozdíl od jiných produktů městských kanceláří, listin a listů, které se váží k urbánním dějinám, cechovním archiváliím se nedostalo náležité péče. To souvisí se zrušením těchto organizací v roce 1860, kdy se z řemeslnických korporací, které byly do té doby integrovány plně do systému městské ekonomiky a zároveň podléhaly místních úřadů, stávají v lepším případě spolky, v tom horším pak zanikají.³

¹ Příspěvek vznikl za podpory MŠMT ČR udělené UP v Olomouci (IGA_FF_2025_026).

² Vzhledem k torzovitosti dochování pramenů nelze jednoznačně určit, zda absence znaků v některých královských městech vyplývá z jejich skutečného neudělení, či zda je důsledkem specifických historických okolností. Samotná existence pečetidel a odlišných pečeti neumožňuje spolehlivě datovat udělení znaku do 15. nebo 16. století. Do procesu jeho přenosu či užívání mohla vstupovat také tzv. cechovní filiace. Znak s panovnickou iniciálou, či znak udělený panovníkem tak mohl případnou cechu mnohem později.

³ SMRŽ, Jiří: *Cechy v pražských městech: od prvních zpráv ve 13. století až do jejich zrušení v roce 1860*. Praha 2019, s. 85–87.

Bohužel ne vždy došlo k předání či přeprodeji cechovních památek muzeím a archivům. V mnoha případech jsme odkázáni na práci nadšených badatelů, kteří zaznamenali dnes již neověřitelné informace.⁴ Práce věnující se dějinám cechů tak trpí daleko větší nepřesností a větší mírou spekulací, než je obvyklé i pro bádání o starších dějinách. Množství dokladů o cechovních listinách a panovnických privilegiích pro cechy pochází z doby mladší, často se jedná o opisy či novověká polepšení cechovních znamení.

Mezi klíčové práce o ceších patří jednoznačně dílo Zikmunda Wintera, kterého lze považovat za prvního průkopníka v tomto oboru.⁵ Na jeho dílo navazují další autoři jako je Bedřich Mendel a Josef Janáček.⁶ Do tohoto proudu lze ještě zařadit i práce Josefa Petráně s jeho zájmem o hmotnou kulturu, která se dotýká i cechovních předmětů a tím pádem i cechovní reprezentace, která je s hmotnou kulturou pevně propojena.⁷ Mezi moderní badatele se řadí Miloslav Čermák či Jiří Smrž. Cechovní reprezentace však nebyla jejich hlavním tématem, nejvíce ji zřejmě akcentuje ve své práci Miloslav Čermák.⁸ Smrž a Winter se tomuto tématu věnují jen okrajově, v souvislosti s hmotnou kulturou a panovnickými privilegii.⁹

Cechy jagellonského věku

Reprezentace cechů byla úzce propojena s církevním a městským životem. Ponechme teď stranou diskusi, zda cech předchází náboženskému bratrstvu, či je tomu naopak.¹⁰ Život v těchto organizacích byl plně napojen právě na bratrstva, která paralelně fungují vedle řemeslnických korporací. Na náboženské funkci cechů pamatují také cechovní artikule a panovnická privilegia. Na náboženském zaměření těchto organizací a jejich roly v disciplinaci členů nic

⁴ HÜCKE, Jan: *Sbírka historických památek řemesla kožešnického od jeho vzniku až do spojení se všech tří cechů pražských roku 1785*. Praha 1900.

⁵ WINTER, Zikmund: *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*. Praha 1906; Týž: *Kulturní obraz českých měst: život veřejný v 15. a 16. věku. Díl 1*. Praha 1890; Týž: *Kulturní obraz českých měst: život veřejný v 15. a 16. věku. Díl 2*. Praha 1892.

⁶ JANÁČEK, Josef: *Přehled vývoje řemeslné výroby v českých zemích za feudalismu*. Praha 1963; MENDEL, Bedřich: *Vývoj řemesel a obchodu v městech pražských*. Praha 1947.

⁷ PETRÁŇ, Josef: *Dějiny hmotné kultury. Kultura každodenního života od 13. do 15. století. Díl 1*. Praha 1985. Týž: *Dějiny hmotné kultury. Kultura každodenního života od 16. do 18. století. Díl 2*. Praha 1995.

⁸ ČERMÁK, Miloslav: *Olomoucká řemesla a obchod v minulosti*. Olomouc 2002, s. 260–263.

⁹ SMRŽ, Jiří: *Cechy v pražských městech*, s. 46–53; WINTER, Z.: *Dějiny řemesel*, s. 589.

¹⁰ Srov. SMRŽ, J.: *Cechy*, s. 26–28; WINTER, Z.: *Dějiny řemesel*, s. 181–183, 229–230.

nemění ani divoký průběh české reformace. Spíše je tomu naopak, náboženská složka je zde vlivem reformačního procesu zesílena a s ním vzniká potřeba dozoru nad dodržováním kompaktát a pravidelností přijímání podobojí.¹¹ V katolických městech pak vedle toho přetrvává potřeba zajištění financování oltářů zasvěcených patronům daných řemesel.¹² Všechny cechovní organizace jsou plně propojeny s náboženským životem řemeslnické komunity. Mezi festivity spojené výlučně s cechy pak můžeme zařadit schůze těchto korporací, které se řídily předem danými pravidly a kde platila jasná hierarchie.¹³ Ne všechna setkání měla hladký průběh, případem jedné takové schůze, jež se zvrtila do bezuzdného násilí, může být noční vraždění pražských nožířů členy sladovnického cechu.¹⁴

Mezi městské festivity s účastí cechů patří slavnosti s průvody. Tyto průvody se vyvinuly z procesí slavností božího těla, někdy na přelomu 13. a 14. století, první písemná zmínka pochází pak z roku 1318. Následně vzniklý pořádek řazení cechovních organizací pod prapory jednotlivých řemesel byl dodržován i při jiných ceremoniálních příležitostech.¹⁵ Mezi významné ceremoniální události pak patří jednoznačně vjezdy panovníků či korunovace králů a královen.¹⁶ I při těchto příležitostech byly organizovány průvody, kde jednotlivé organizace získávaly možnost k reprezentování bohatství a vážnosti řemesel. Příkladem nebývalé podívané, jež poskytli pražští tovaryši Ludvíkovi, při jeho návštěvě Čech s manželkou Marií, je vystoupení, kdy se několik řemeslníků vrhlo z mostu do Vltavy na neckách.¹⁷ Uvítání krále tak mělo velmi lidovou podobu, mezi vyloženě „lidové“ festivity pak lze zařadit jednoznačně masopusty, kde zvláště aktivita tovaryšů často šla na hranu možného, pro soudobé

¹¹ Např. KALOUSEK, Josef – TOMEK, Václav Vladivoj (eds.): *Archiv český, díl XIV*. Praha 1895 (AČ XIV.), s. 481; Archiv hlavního města Prahy (AMP), Sbírka listin, inventární číslo (inv. č.) 227, signatura (sig.) AMP PGL II – 118, *Privilegium pro novoměstské kožešníky* z 16. září 1486; AMP, Sbírka listin, inv. č. 229, sig. AMP PGL II – 120, *Král Vladislav II. potvrzuje artikule novoměstským kožešníkům*.

¹² Státní okresní archiv České Budějovice (SOKA České Budějovice), fond Cech řezníků České Budějovice, inv. č. I/2.

¹³ WINTER, Z.: *Dějiny řemesel*, s. 677–681.

¹⁴ ČERNÁ, Alena M. – ČORNEJ, Petr – KLOSOVÁ, Markéta (eds.): *Fontes rerum Bohemicarum. Series nova, tomus III. Prameny dějin českých. Nová řada, III. díl. Staré letopisy české (východočeská větev a některé související texty)*. Praha 2018 (FRB, SN III), s. 258.

¹⁵ PETRÁŇ, J.: *Dějiny hmotné kultury, Díl I. sv. 1*, s. 289–293.

¹⁶ Malířský cech si zapsal náklady na přivítání krále. CHYTIL, Karel (ed.): *Malířstvo pražské 15. a 16. věku a jeho cechovní kniha staroměstská z let 1490–1582*. Praha 1906, s. 227–228.

¹⁷ MACEK, Josef: *Jagellonský věk v českých zemích: 1471–1526. Díl 1–2, Hospodářská základna a královská moc; Šlechta*. Vyd. 2. Praha 2001, s. 312.

pozorovatele, zvláště z řad šlechty, byly tyto projevy městských oslav nežádoucí.¹⁸

Specifickým projevem reprezentace cechovní organizace je pak znamení, které může mít podobu a provedení podobnou erbu. S doklady o těchto znameních se setkáváme právě v období pozdního středověku.¹⁹ Z tohoto období pak pocházejí první doklady o erbovních listinách pro cechy. Tyto listiny jsou pak převážně udělovány panovníkem. Zatímco většina cechovních symbolů je založena na předmětech spojovaných s řemeslem, v tomto období dochází ke změně. To lze dát do souvislosti se vznikem zemských cechů, kdy tyto symboly připomínají spíše jakýsi „stavovský erb“ daného řemesla. Společně s cechovní filiací tak dochází i k přijetí symbolů hlavního cechu, většinou tedy toho staropražského.²⁰ Toto přejímání symbolů je vlastní a zřejmě zvláště právě u cechů zemských, což je české specifikum, na Moravě a ve Slezsku došlo totiž k rozdílnému vývoji v souvislosti s rozdělením zemí mezi Vladislava II. a Matyáše Korvína. Příkladem cechu doby jagellonské, který získal znak a pozici cechu se zemskou působností může být hrnčířská organizace (Obr. 1).²¹

Poptávka po těchto polepšeních či uděleních nových znaků se kryje s obdobím zvýšené aktivity městského stavu. Města jsou v období 15. století na vrcholu své moci. A pražské souměstí je hlavou tohoto hnutí. Ambice Prahy se projevovaly různě, od prosazování Staroměstské radnice jako místa volby králů, až po fabrikování falz v podobě tzv. Soběslavských a Staropražských práv, která měla zajistit Praze a potažmo městům mnohem důležitější místo, než tomu bylo v dobách předchozích. Pražské souměstí se pasovalo de facto do role, která náležela panovníkovi.²² Nepřekvapí tak, že cechy udělují i artikule v jiných městech, zvláštní jsou zejména případy, kdy Staré Město, resp. později sjednocená Praha nefiguruje ani v pozici odvolací stolice vůči danému městu v systému městského práva, jedná se tak o naplňování pražského snu o vůdčí roli městského stavu.²³ Těmito akty pak Pražská města přímo narušují práva krále.

¹⁸ FRB, SN III, s. 250; KAŇÁK, M.-ŠIMEK, F. (eds.): *Staré letopisy české*, s. 305.

¹⁹ 1473 Král Vladislav II. uděluje privilegia pro staroměstské kožišníky. AMP, Sběrka listin, inv. č.: 246, sig. AMP PGL II – 137.

²⁰ Státní okresní archiv Hradec Králové (SOKA Hradec Králové), fond Cech řezníků Hradec Králové, inv. č. 1, inv. č. 2.

²¹ AMP, Cech hrnčířů Praha, sign. Hrnčíři 4, inv. č. 1.

²² NODL, Martin: *Praha 15. století. Konfliktní společnost*. Praha 2023, s. 58–70.

²³ Např.: Archiv města Ústí nad Labem (AMÚNL), Listiny 1326–1794, inv. č. 32; SOKA České Budějovice, České Budějovice, fond Cech malířů, sklenářů, zlatníků, řezbářů České Budějovice, inv. č. 1, sig. I/1.

Tato aktivita městského stavu se projevila i v jeho reprezentaci. Je zde patrná snaha o demonstrování síly a bohatství královských měst. Rady pak kladou důraz převážně na přestavbu a výzdobu veřejných budov. Na prvním místě jsou pochopitelně radnice, zvláštní místo pak zaujímá ta Staroměstská, pražská symbolika jasně ukazuje význam městského stavu v očích jeho představitelů.²⁴ Pražská města také usilují o polepšování svých znaků, nikoliv od krále, ale od císaře.²⁵ Tato císařská polepšení se pak projevila i v architektonické sebe prezentaci Pražanů.²⁶ Není tak náhodou, že snaha o polepšování a udělování cechovních znamení spadá do téže doby. Cechovní elita se jistě inspirovala u městských rad, ale také u šlechty. V okamžiku ztížené možnosti dostat se do rytířského stavu, což následně definitivně potvrdí vladislavské zřízení, a právu tak disponovat erbem přichází náhrada v podobě erbu korporace.²⁷ Tyto symboly se neobjevují pouze na předmětech ve vlastnictví cechu, ale i na pečetidlech jednotlivců, členů cechu.²⁸ Tyto „erby“ korporací pak nesou všechny náležitosti šlechtického znaku, štítem počínaje a helmou s příkrivadly konče (viz obrazová příloha).

Ruku v ruce s tímto trendem jde i zvyšující se exkluzivita mistrovství. Cechovní organizace se uzavírají. Možnost stát se mistrem je vyhrazena převážně pro potomky mistrů či nového manžela vdovy.²⁹ V tomto období jsou výrazně omezováni tovaryši a jsou vydávány tovaryšské řády, posiluje se dohled mistrů nad všemi aspekty života.³⁰ Spolu s různými omezeními, které mají zajistit téměř dědičné postavení mistrovství, přichází i zvýšený zájem o různé úřady, které jsou v městském prostředí k dispozici. Tato aktivita mistrů pak vrcholí na počátku raného novověku, kdy ve zvýšené míře mistři získávají posty a pronikají do městských rad.³¹ Mistrovství se tak propojuje s politikou, což zvyšuje poptávku po reprezentaci daného řemesla.

Poptávka po panovnických privilegiích vedla cechy k vyčlenění finančních prostředků na jejich získání, někdy se jednalo vyloženě o úplatky, jejichž cílem

²⁴ NODL, M.: *Praha 15. století*, s. 71–77, 83–90.

²⁵ KAŇÁK, Miloslav-ŠIMEK, František (eds.): *Staré letopisy české z rukopisu křížovnického*. Praha 1959, s. 283–284; AMP, Sběrka listin. inv. č.: 22, sig. AMP PGL I – 22.

²⁶ NODL, M.: *Praha 15. století*, s. 83–90.

²⁷ KREUZ, Petr – MARTINOVSKÝ, Ivan (eds.): *Vladislavské zřízení zemské a navazující prameny*. Praha 2007, s. 239.

²⁸ SMRŽ, J.: *Cechy*, s. 48–49.

²⁹ AČ XIV., s. 448.

³⁰ Tamtéž, s. 479; SOKA Hradec Králové, Cech kovářů a kolářů, inv. č. 1.

³¹ SMRŽ, J.: *Podíl cechmistrů na správě pražských měst v raném novověku*. Praha 2021, s. 47–93, 101–150.

bylo získat chtěné listiny.³² Ne vždy se takováto aktivita shledala s pochopením městských rad, které se nebály jít do přímého střetu s panovníkem.³³ Panovnícká privilegia byla cechovním korporacím udělována pravděpodobně již ve 13. století.³⁴ V pozdním středověku takovéto listiny udělil jak Václav IV. tak Jiří z Poděbrad.³⁵ Chování Vladislava II. tedy nevybočovalo a navazovalo na starší tradici, nové bylo však to, že do nástupu Jagellonce se jednalo o potvrzení či udělení artikulí, od nástupu tohoto panovníka dochází již i k udělování erbovních listin. Prvním takovým cechem byl pravděpodobně cech kožešníků na Starém Městě, který se stane i cechem zemským. Byť v roce 1473 ještě nemůžeme mluvit o sjednocené Praze, jisté tendence se projevují na cechovní úrovni, mnoho cechů staroměstských je v nadřazeném postavení vůči ostatním pražským městům, jedná se charakterově o cechy meziměstské. Ukázkovým příkladem je cech kožišnický, kdy nadřazenost staroměstského cechu se projevuje ve funkci litkupníka, který má na starosti nákup a kontrolu kvality surovin.³⁶

Královské monogramy v cechovních pramenech

Výše představené podoby reprezentace se dotýkají městského stavu, cechů a mistrů. Jaké je zde však propojení s králem, mimo samotné udělení? Můžeme v souvislosti s cechovními privilegii mluvit i o panovnícké reprezentaci? Jsem přesvědčen, že ano, a to v souvislosti s prosazováním politiky, kdy se panovník snaží uchránit některá svá práva před stavy. Některé panovnícké listiny, udělené Vladislavem a Ludvíkem totiž nesou králův monogram, který je integrální součástí erbovního znamení uděleného panovníkem.³⁷ Tímto se však dotýkáme důležité otázky, jak chápat symbol Vladislavského W?

Josef Macek se významem tohoto symbolu začal zabývat, rozlišil prosťé W a W s korunkou. Korunovaný monogram pak považuje za symbol

³² MACEK, Josef: *O listinách, listech a kanceláři Vladislava Jagellonského*. Sborník archivních prací ústředního archivu ministerstva vnitra, 2, 1952, č. 5, s. 45-122.

³³ KALOUSEK, Josef (ed.): *Archiv český. Díl X*. Praha 1890 (AČ X.), s. 487.

³⁴ Archiv města Plzně (AP), fond Cech řezníků Plzeň, I. Listiny, sig. I 425.

³⁵ SOKA České Budějovice, fond Cech soukeníků České Budějovice, inv. č. 4, sig. I/4; AP, fond Cech řezníků Plzeň, I. Listiny, sig. I 426.

³⁶ 1473 Král Vladislav II. uděluje privilegia pro staroměstské kožišníky, jedná se tak pravděpodobně o první erbovní privilegium pro Český cech. AMP, Sbírka listin, inv. č.: 246, sig. AMP PGL II – 137.

³⁷ 1523 Král Ludvík potvrzuje artikule nožířů Starého a Nového Města pražského. AMP, Sbírka listin, inv. č.: 222, sig. AMP PGL II – 113.

panovnického majestátu a nekorunovaný pak za symbol samotného panovníka.³⁸ Jiří Kuthan pak dospěl k závěru, že nelze plně rozlišit mezi prostým a korunovaným monogramem. Nelze z použití tohoto symbolu usuzovat na panovnickou aktivitu, případně mecenát. Králův monogram lze proto v architektuře číst i jako symbol stavovské a státní reprezentace.³⁹ Podobný postoj jako Kuthan již dříve zastával František Šmahel.⁴⁰

Zájem o panovnickou reprezentaci Vladislava II. však sahá již do 60. let minulého století, kdy v člancích Jiřina Hořejší a Jarmila Vacková tuto problematiku více tematizovaly.⁴¹ Na ně navázaly studie z pozdějších let, kde se autorky věnovaly dvorskému umění. Ve své práci se snažily prokázat zejména projevy královského mecenátu na přestavbu Pražského hradu, především pak na výzdobu kaplí. Jejich poznatky směřují převážně k historizujícím tendencím, které se objevují v jagellonské době, dvorské umění zde navazuje na dobu lucemburskou.⁴² Symbol *W* se objevuje již za panování Karla IV. a Václav IV. jej následně přejímá, zřejmě částečně jej jako svůj monogram, byť původní karlovská symbolika byla daleko komplexnější a hlubší. Vladislav II. pak pravděpodobně přebírá tento způsob své reprezentace, byť v jeho případě se již nejedná o žádnou složitou symboliku a význam je redukován pouze na panovnický monogram.⁴³

S tím souvisí i obnovení a propagace kultu zemských světců panovníkem, a to nejen při přestavbách svatovítské katedrály, ale tento vliv je silně patrný i ve výzdobě královské kaple.⁴⁴ Tyto důležité přestavby však lze časově zařadit do 90. let 15. století, v tomto období panovník již nesídlil v Čechách, ale

³⁸ MACEK, J.: *Jagellonský věk*, s. 189–190.

³⁹ KUTHAN, Jiří: *Královské dílo za Jiřího z Poděbrad a dynastie Jagellonců. Díl první. Král a šlechta*. Praha 2010, s. 544–546.

⁴⁰ ŠMAHEL, František: *Korunovační rituály, ceremonie a festivity české stavovské monarchie 1471–1526*. In: NODL, Martin – ŠMAHEL, František (eds.): *Rituály, ceremonie a festivity ve střední Evropě 14. a 15. století*. Colloquia mediaevalia Pragensia. Praha 2009, s. 151.

⁴¹ HOŘEJŠÍ, Jiřina – VACKOVÁ, Jarmila: *Vladislav II. v jiném světě podle neexistujících pramenů*. Dějiny a současnost: historicko-vlastivědná revue Československé společnosti pro šíření politických a vědeckých znalostí a ministerstva školství a kultury 9, 1967, č. 4, s. 14–17.

⁴² TÍŽ: *Některé aspekty jagellonského dvorského umění*. Umění 21, 1973, č. 6, s. 496–512, s. 496–499.

⁴³ HLAVÁČKOVÁ, Jana Hana: *Poznámka k jednomu aspektu historismu v umění jagellonské doby a jeho vliv na interpretaci umění doby Václava IV.* In: KUBÍK, Viktor (ed.): *Doba jagellonská v zemích české koruny (1471–1526): konference k založení Ústavu dějin křesťanského umění KTF UK v Praze (2.–4.10.2003)*. České Budějovice 2005, s. 247–256.

⁴⁴ KUTHAN, Jiří: *Královský mecenát doby jagellonské v českých zemích – jeho charakter a středoevropský kontext*. In: KUBÍK, Viktor (ed.): *Doba jagellonská v zemích české koruny (1471–1526): konference k založení Ústavu dějin křesťanského umění KTF UK v Praze (2.–4.10.2003)*. České Budějovice 2005, s. 85–132, s. 87–88.

přestěhoval svůj dvůr do Budy.⁴⁵ Panovníkův monogram máme na erbovním privilegiu doložen již k roku 1486, tím tedy předchází významné stavitelské úpravy, se kterými je tento monogram nejčastěji spojován.⁴⁶ Přestavba Pražského hradu však začala ještě za Vladislavova pobytu v Čechách, souvisela tak s povstáním a vybytím králem dosazených konšelů v Praze.⁴⁷ Zavedení vládslavského *W* tak jednoznačně předchází době, kdy panovník sídlí v Uhrách, a lze tedy předpokládat, že tento symbol byl zaveden s královským souhlasem, velmi pravděpodobně na žádost samotného panovníka.

Vladislav II. byl pravděpodobně první panovník, který využil svého monogramu a vložil jej do cechovních znamení. Nebyl však poslední, navazují na něj i další vládci, včetně jeho syna Ludvíka (Obr. 3).⁴⁸ Zvláštní obluby si panovnícké monogramy získaly za vlády Habsburků, jejichž monogramy zdobí znamení převážně pražských cechů. Často se jedná o polepšení erbu, kdy předešlé znamení obsahovalo monogram předcházejících vládců, takže se někdy nachází na takovémto cechovním znaku i několik panovníckých monogramů.⁴⁹ Tento trend pokračuje až do 18. století (Obr. 6 a 7).⁵⁰ Vladislav II. vytvořil reprezentační strategii, která se udržela téměř po celou dobu existence cechovních organizací.

K udělování cechovních privilegií přistupovali i Vladislavovi předchůdci, Václav IV. a Jiří z Poděbrad.⁵¹ U Matyáše Korvína, jako druhého českého krále této doby, neexistuje spolehlivý doklad o udělení cechovního privilegia, byť je k dispozici opis listiny, kterou měl udělit pro cech ve Slezsku.⁵² Vladislav zde však nenavazuje na žádného předchůdce, co se týče erbovních privilegií a udělených cechovních znamení s integrovaným královským monogramem. Toto je novum, a tento fakt může být použit jako argument pro podporu teze, že Vladislav II. tímto sledoval jistý záměr. Samozřejmě lze namítat, že panovnícká kancelář mohla vydávat listiny bez vědomí krále, ostatně problém s paděláním byl v době panování Jagellonců zvláště aktuální.⁵³ Navíc ne všechny

⁴⁵ Tamtéž, s. 90–91.

⁴⁶ V tomto případě pak *W* nese královskou korunu, což by mohlo podpořit Mackova tvrzení. AMP, Sbírká listin, inv. č.: 228, sig. AMP PGL II – 119.

⁴⁷ Srov. FRB, SN III, s. 223–247; WINTER, Z.: *Kulturní obraz I*, s. 353; MACEK, J.: *Jagellonský věk*, s. 224.

⁴⁸ AMP, Sbírká listin, inv. č. 222, sig. AMP PGL II – 113.

⁴⁹ AMP, Cech ševců Praha, inv. č. 8, sign. Ševci 4.

⁵⁰ AMP, Sbírká listin, inv. č.: 216, sig. AMP PGL II – 107.

⁵¹ WINTER, Z.: *Dějiny obchodu*, s. 638.

⁵² Státní okresní archiv Opava (SOKA Opava), fond Cech barvířů Opava, inv. č. 1.

⁵³ FRB, SN III, s. 239–240;

erbovní listiny vydané panovníkem v tomto období nesou jeho monogram.⁵⁴ Tento trend však začíná ještě před odchodem krále do Budy a udělené listiny se časově překrývají s obdobím, kdy se panovník ještě vyskytoval v Čechách.

Jedním z argumentů potvrzujícím panovnický zájem na vydávání listin jsou jistě finance. Neuvěřitelně zadlužený Vladislav jistě nepohrdl vydat listinu za úplat, ostatně záznam z cechovní knihy pražských malířů mluví dosti jasně, byť se jedná o pozdější záznam o snaze cechu uplatit Ludvíka kožichem výměnou za jim příznivé privilegium.⁵⁵ Zásadnějším argumentem však je jistě snaha o udržení zbývajících panovnických pravomocí. Stavovský stát postupně omezil královské výsady ve prospěch stavů. Jednotlivé stavy se snažily na sebe strhnout pravomoci panovníka, jako v případě Starého města a později sjednocené Prahy, která uděluje privilegia jiným královským městům. Nebo dosud existující pravomoci zásadně omezit, jako v případě šlechty a udělování rytířských titulů, nebo povýšení do panského stavu.⁵⁶ V této době je Vladislavovo postavení až do roku 1500 v neustálém ohrožení, do vydání zemského zřízení nemá panovník ve stavovském státě jasné pravomoci, kdokoliv si je může uzmout a císař i města se o to pokusí. Po roce 1500 se objevuje panovnický monogram i na polepšovaných pečetích měst, někdy i přímo osoba panovníka spolu s jeho znakem příkladem je Malé Město (Obr. 2).⁵⁷

Vladislav II. v některých ohledech není hybatelem událostí, ale je nucen na ně reagovat. Tak je tomu v případě polepšení znaků pražských měst císařem. V tomto ohledu nakládá Fridrich III. s Prahou jako s říšským městem podléhajícím jemu, nikoliv českému králi a v roce 1475 polepšuje Starému Městu znak.⁵⁸ Vladislav pak jen trpně potvrzuje císařskou donaci.⁵⁹ Císařské privilegium není jediným projevem ingerence do Vladislavových pravomocí, jedná se o jednu z listin, které pro pražská města vydal. Pravděpodobně první udělení podobné listiny, která narušovala postavení českého krále byla vydána již v roce 1462, tedy ještě za panování Jiřího z Poděbrad. Soubor listin výrazně podporuje práva pražských měst a v jisté momenty je staví na roven rytířskému stavu.⁶⁰ Císař a pražská města zde využily oslabení panovnické moci,

⁵⁴ AMP, Sběrka listin. inv. č.: 217, sig. AMP PGL II – 108.

⁵⁵ CHYTIL, K. (ed.): *Malířstvo pražské 15. a 16. věku*, s. 230, 276–277.

⁵⁶ KREUZ, P. – MARTINOVSKÝ, I. (eds.): *Vladislavské zřízení zemské*, s. 237–243.

⁵⁷ AMP, Sběrka pergaménových listin, sign. AMP PGL I – 33.

⁵⁸ KAŇÁK, M. – ŠIMEK, F. (eds.): *Staré letopisy české*, s. 283–284.; AMP, Sběrka listin. inv. č.: 22, sig. AMP PGL I – 22.

⁵⁹ AMP, Sběrka listin. inv. č.: 23, sig. AMP PGL I – 23.

⁶⁰ CIM díl 1, č. 162, č. 174 a č. 177 (AMP, Sběrka listin. inv. č.: 20, sig. AMP PGL I – 20, inv. č.: 22, sig. AMP PGL I – 22, inv. č.: 24, sig. AMP PGL I – 24).

zároveň městský stav se pokusil naplňovat touto cestou své politické ambice, které se opíraly o reálnou moc. Soubor těchto listin byl ostatně vydáván jako odměna za vojenskou pomoc, které se Fridrichovi dostalo.

Rovněž dojde k udělení privilegia pro kožešníky v Ústí nad Labem.⁶¹ Na toto privilegium je rovněž král nucen reagovat, ale nikoliv zamítnutím, ale jeho potvrzením.⁶² Vladislavův monogram lze chápat i jako vymezení panovníckých pravomocí. Patrně to může být na souboru listin vydaných pro české kožišníky. Zatímco listina z roku 1473 pro staroměstský cech obsahuje prostý znak bez panovníckého monogramu, privilegium pro novoměstský z roku 1486 již královský symbol obsahuje (Obr. 4 a 5).⁶³ Zajímavé je, že erbovní privilegium pro novoměstské předchází o pár dní další pro tentýž cech, ve kterém Vladislav II. zrovnoprávní staroměstský a novoměstský cech a umožní novoměstskému rovněž jmenovat svého vlastního litkupníka.⁶⁴ Panovnícká aktivita tak v tomto případě je bojem o udržení si královské pravomoci. Sice zrovnoprávní kožišnické cechy, ale udělení privilegia předchází jasně čitelné podepsání cechovního znaku.

V již zmiňovaném Vladislavském zřízení zemském je pak pravomoc udělovat erby, jejich polepšování, udělování a polepšení městských znaků výlučnou kompetencí panovníka.⁶⁵ Zemské zřízení pak stvrdí Vladislavovu snahu o udržení zbytků pravomocí, vedle toho dá však vzniknout novému trendu, kdy dochází k propojování reprezentace krále a cechu. Král dá privilegiem viditelnou zprávu, kdo je donátorem. V tomto ohledu nelze pominout ani vzrůstající gramotnost měšťanů, volba monogramu je pak v tomto ohledu logickým tahem, kterým panovník vysílá jasnou informaci směrem k městům.

Závěrem

Spolu s nástupem jagellonské dynastie na český trůn došlo ke snahám legitimizovat vládu těchto panovníků navazováním na tradice Lucemburků. Toto navazování na předešlé panovníky se projevovalo v znovuoobnovení kultu zemských patronů. Odrazem těchto historizujících tendencí bylo i zavedení vladislavského W, tentokrát již ve vyprázdněné podobě pouhého královského monogramu. Tento symbol se začal objevovat v listinách i architektuře.

⁶¹ AMÚNL, Listiny 1326–1794, inv. č. 32.

⁶² Tamtéž, inv. č. 33, kupodivu zde v miniatuře není královský monogram obsažen.

⁶³ AMP, Sbírka listin. inv. č.: 228, sig. AMP PGL II – 119, inv. č.: 226, sig. AMP PGL II – 117.

⁶⁴ AMP, Sbírka listin. inv. č.: 229, sig. AMP PGL II – 120.

⁶⁵ KREUZ, P. – MARTINOVSKÝ, I. (eds.): *Vladislavské zřízení zemské*, s. 239.

Zatímco v architektuře nelze tento symbol považovat za projev panovnického mecenátu, jak dokazovali autoři jako Jiří Kuthan, u písemných památek, zvláště pak u královských privilegií, lze pozorovat stav, který lze označit za přímý královský zájem o sebe prezentaci. Královské W tak sloužilo nejen jako „symbol doby,“ ale převážně jako znak cíleně podporovaný královskou mocí.

Specifickým projevem této reprezentace jsou erbovní privilegia pro české cechy, kdy dochází k propojení panovnické a cechovní reprezentace, kdy se královský monogram dostává na předměty spojované s fungováním řemeslnických korporací. Tyto předměty, které sloužily k reprezentaci cechů, ale i jednotlivých mistrů, pak zároveň sloužily i k rozšiřování královské symboliky mezi členy městského stavu. Vladislav II. je nejen prvním panovníkem, který spojil svůj monogram s erbovními privilegii, ale je rovněž první, který se rozhodl tato privilegia udělovat cechovním organizacím. Tento trend, který započal první Jagellonec na českém trůnu, vydržel i po celou dobu vlády habsburské dynastie, která tento projev spojené reprezentace převzala a dále rozšiřovala.

Vladislav II. Jagellonský ve snaze o udržení si svých pravomocí navázal v symbolické rovině nejen na předchůdce z řad lucemburské dynastie, ale započal i trend propojování panovnické a cechovní reprezentace, který přetrval do konce cechovních organizací. Promyšlená královská politika, která měla nejprve za cíl ochránit panovnické pravomoci, se vyvinula ve svébytnou podobu reprezentace královské moci. Výsledkem Vladislavova snažení je uhájení jeho pravomocí, což potvrdilo i přijaté zemské zřízení. Udělování těchto privilegií lze tak chápat i jako projev vyhroceného stavovského boje o podobu monarchie.

Tento příspěvek se věnoval pouze českým cechům, za zmínku však stojí i cechovní organizace ve vedlejších zemích. Českým specifikem je síla městského stavu, která bezpochyby ovlivnila přístup panovníka k udělování těchto privilegií. Sjednocující městský stav se snažil propojovat města v Čechách bez ohledu na hranice městského práva. Vytváření zemských cechů, které zasahují i do okruhu tzv. magdeburského práva, tak předznamenává přijetí a vytvoření Koldínova zákoníku, který definitivně zavede jedno městské právo v zemi. I toto odlišuje české království od ostatních zemí. Odchodem Vladislava II. po znovusjednocení českého soustátí do Budy však došlo k narušení této tradice – lze předpokládat, že tedy v ostatních zemích české koruny nedocházelo k takovéto aktivitě.

Abstract

This paper focuses on the dynamics of the relationship between monarchical power and guild institutions within the Estates during the 15th and 16th centuries. It analyses the evolution of these relationships, paying particular attention to the granting of guild privileges, especially those associated with the creation and transformation of guild symbols. Such privileges often bear the insignia of royal power and the monarch's personal initials, creating a direct link between monarchical and guild representation. The paper also examines the relationship between the increasing number of privileges granted and the formation of the Estates State, particularly after the adoption of the Vladislav's Land Code (*Vladislavské zřízení zemské*). Finally, it discusses the interdependence and interaction between the guilds' and the monarch's interests, thus illuminating the complex nature of these relationships in the context of the period under study.

Keywords: Craft guilds; Jagellonian period; Czech lands; Jagiellonian dynasty; Royal representation

Klíčová slova: Cechy; Jagellonská doba; České země; Jagellonci; královská reprezentace

Mgr. Matěj Kaftan is a PhD candidate at the Department of History, Faculty of Arts, Palacký University Olomouc. He deals with the history of towns and guild organizations in the 15th and 16th centuries.

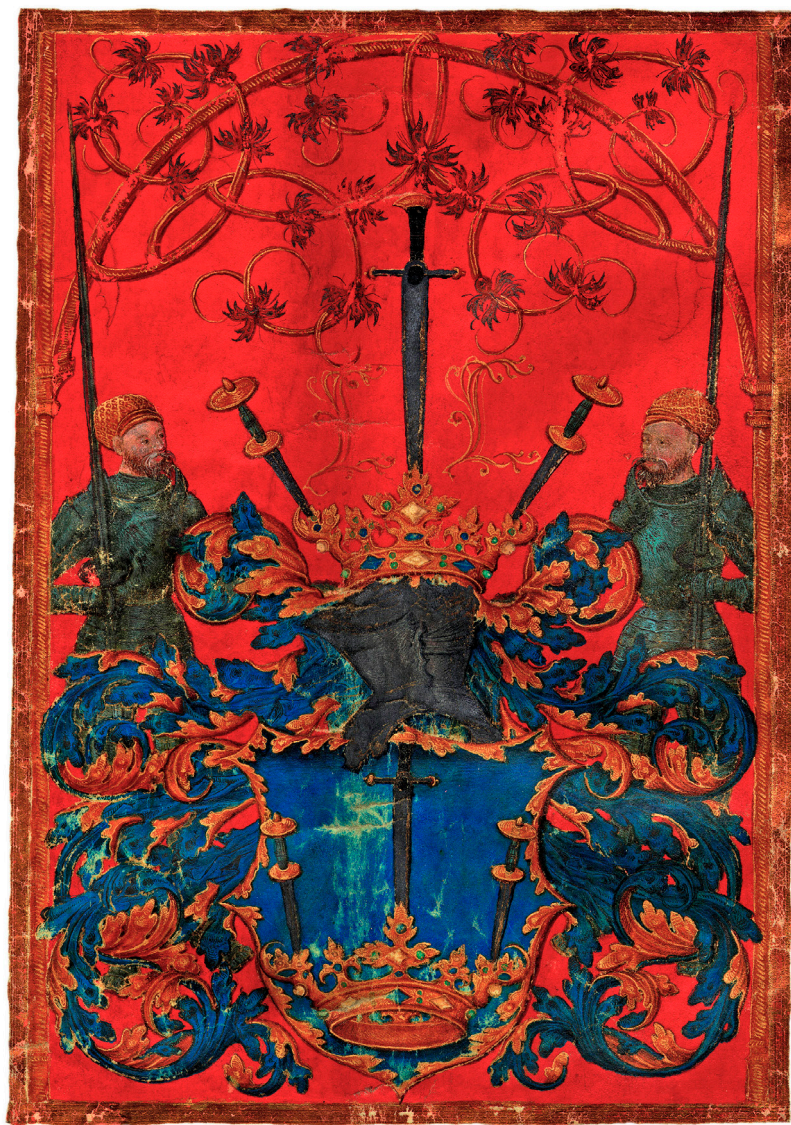
Katedra historie
Filozofická fakulta Univerzity Palackého
Na Hradě 5, 771 80 Olomouc
e-mail: matej.kaftan@upol.cz

Obr. 1 Ferdinand III. potvrzuje pořádky cechu hrnčírů na Malé Straně a uděluje jim znak a pečeť (16. 5. 1637). Zdroj: AMP, Cech hrnčírů Praha, sign. Hrnčíři 4, č. inv. 1.

Obr. 2 Král Vladislav II. dává Menšímu Městu pražskému novou menší pečeť a uděluje jim právo pečetit červeným voskem (8. 5. 1507). Zdroj: AMP, Sběrka pergamenových listin, sign. AMP PGL I – 33.

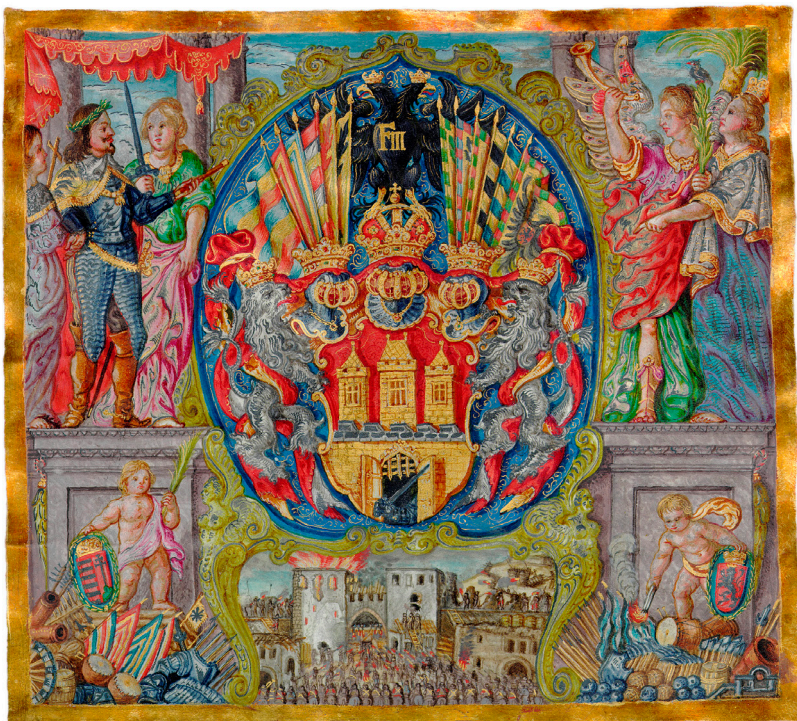
Obr. 3 Král Ludvík potvrzuje artikule nožířů Starého a Nového Města pražského (13. 3. 1523). Zdroj: AMP, Sbírka pergamenových listin, sign. AMP PGL II – 113.

Obr. 4 Král Vladislav II. uděluje znak kožešníkům Nového Města pražského (11. 11. 1486). Zdroj: AMP, Sběrka pergamenových listin, sign. AMP PGL II – 119.

Obr. 5 Král Vladislav II. uděluje znak kožešníkům Většího Města pražského (28. 4. 1473). Zdroj: AMP, Sběrka pergamenových listin, sign. AMP PGL II – 137.

Obr. 6 Císař Ferdinand III. v odměnu za věrnost a zmužilost, kterou obyvatelé Starého Města pražského prokázali v čas obležení Prahy švédskými vojsky, polepšuje na žádost královského rychtáře, purkmistra, primase, rady, obecních starších a celé obce Starého Města pražského městský znak (20. 4. 1649).

Zdroj: AMP, Sběrka pergamenových listin, sign. AMP PGL I – 76.

Obr. 7 Císař Karel VI. uděluje bratrstvu privilegovaných parukářů pražských měst pečeť neboližto znak (3. 8. 1720). Zdroj: AMP, Sbíрка pergamenových listin, sign. AMP PGL II – 107.